

بررسی روش شناسی استنتاج دیدگاه های تربیتی ائمه اطهار(ع):

تحلیل فرآیند نظریه ای رویکردهای موجود

پروین بازقندی^۱، سوسن کشاورز^۲

بیان مسأله

امروزه در قلمرو تعلیم و تربیت و فلسفه تربیت از دیدگاه اسلام و به دنبال آن، تربیت از دیدگاه ائمه اطهار (ع) پژوهش های فراوانی انجام شده است (برای نمونه مطهری، 1381؛ فرهادیان، 1378؛ شریعتمداری، 1377؛ الکیلانی، 2009/1430؛ باقری، 1388؛ باقری، 1389 الف؛ اسماعیل علی و جواد رضا، ترجمه رفیعی، 1384؛ اعرافی و همکاران، 1380؛ بهشتی، 1386؛ علم الهدی، 1386؛ علم الهدی، 1388؛ صادق زاده و همکاران، 1389) که برخی از این پژوهش ها مبنای بسیاری از پژوهش های دیگر در قالب پایان نامه، رساله و مقاله بوده است. با مطالعه و بررسی این پژوهش ها، ملاحظه می شود که مبنا و رویکرد روش شناسانه این پژوهش ها، گوناگون، متفاوت و گاهی رویاروی هم است (عبدالرحمان، 1388).

هدف این پژوهش بازنگری و تحلیل این پژوهش ها و دسته بندی آن ها با توجه به رویکرد نظری و روش شناسی است که هر یک برای بررسی فلسفه تربیت از دیدگاه ائمه اطهار (ع) در پیش گرفته اند تا پس از تحلیل و احصاء نقاط قوت و ضعف؛ بتوان با ارائه رویکردی دیگر به روش شناسی دیگری در حوزه استنتاج گزاره های دینی مبتنی بر دیدگاه های تربیتی ائمه اطهار (ع) دست یافت.

سؤال های پژوهش

- 1- از منظر روش شناسی، چه رویکردهایی را می توان درباره چگونگی استخراج دیدگاه های تربیتی ائمه اطهار(ع) دسته بندی کرد؟
- 2- بر اساس نقد و بررسی رویکردهای گفته شده، چه رویکردی را می توان در خصوص چگونگی استنتاج دیدگاه های تربیتی ائمه اطهار(ع) پیشنهاد کرد؟

pbazghandi@gmail.com

Rayhaneh2001@yahoo.com

¹ - دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه تربیت معلم

² - عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت معلم

روش پژوهش

پژوهش حاضر نظری و فلسفی است و بنابراین باید از روش‌های نظری و فلسفی برای پاسخ به سؤالات این پژوهش استفاده کرد. اما از آن جایی که روش‌ها و رویکردهای پژوهش فلسفی گوناگون هستند (باقری، 1389 ب؛ هیتینگ و همکاران، 2001)، لازم است روش یا روش‌های مناسب برای این پژوهش انتخاب گردد. بر همین اساس در این پژوهش از روش تحلیل تطبیقی (گیون، 2008) و فرآنظریه‌ای استفاده می‌شود. به باور ریوکس (2006)، تحلیل تطبیقی، مقایسه تحلیلی میان افراد، گفت و گوها، گزاره‌ها، مجموعه‌ها، موضوع‌ها، گروه‌ها یا دوره‌های زمانی است که شباهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها را آشکار می‌کند. بخش اصلی تحلیل تطبیقی، «تحلیل تطبیقی پیوسته»¹ خوانده شده و درباره آن گفته شده است: «در فرایند تحلیل تطبیقی پیوسته ... با جداسازی و مقایسه پیوسته مفهوم‌ها و گزاره‌ها، امکان گسترش الگوی مفهومی مهیا می‌شود که نشان‌دهنده رابطه‌های گوناگون میان مفهوم‌ها یا گزاره‌ها است» (گیون، 2008، ص 100). در پژوهش حاضر برای بررسی تربیت و فلسفه تربیت از دیدگاه ائمه اطهار (ع)، پژوهش‌های مرتبط، پس از جدا سازی و دسته بندی، به روش تحلیل تطبیقی پیوسته، مقایسه شده اند تا امکان ارائه و گسترش الگوی مفهومی فراهم شود.

وجه فرآنظریه‌ای این پژوهش نیز به این دلیل است که قرار است نظریه‌های گوناگون درباره فلسفه تربیت از دیدگاه ائمه اطهار (ع) با نگرشی فرا رونده بررسی شوند. فرا روندگی به این معناست که از قالب یک نظریه یا رویکردی خاص، فراتر برویم و آن را بررسی کنیم.

یافته‌های پژوهش

پس از بررسی پژوهش‌های گوناگون انجام شده با هدف استنتاج دیدگاه‌های تربیتی ائمه اطهار (ع) به نظر می‌رسد می‌توان آن‌ها را در دو رویکرد کلی دسته بندی کرد که البته هر یک الگوهای متفاوتی را در بر می‌گیرند: نخست استنتاج دیدگاه‌های تربیتی ائمه اطهار (ع) با رجوع مستقیم به احادیث و سیره ائمه اطهار (ع)؛ و دوم استنتاج دیدگاه‌های تربیتی ائمه اطهار (ع) بر مبنای نظام فلسفی اندیشمندان مسلمان. در ارتباط با رویکرد نخست که از فلسفه بهره‌ای حداقلی می‌گیرد، می‌توان به سه گرایش پژوهشی نقلی، استفاده از فلسفه همچون روش (باقری، 1389)، و استفاده از فلسفه همچون قالب و ساختار (الکیلانی، 1430/2009) اشاره

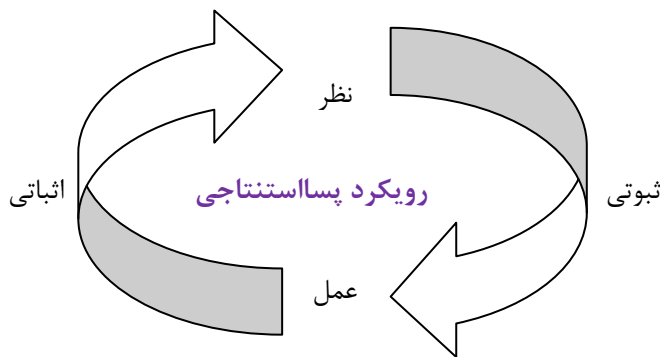
¹. Constant comparative analysis

کرد. پژوهش در رویکرد دوم هم که از فلسفه بهره‌ای حداکثری می‌برد می‌تواند در سه سطح پیش‌استنتاجی، استنتاجی و پس‌استنتاجی صورت گیرد. بر همین اساس راهبرد پژوهش در رویکرد نخست بیشتر ثبوتی و در رویکرد دوم، بیشتر اثباتی است.

نتایج و پیشنهادها

پس از بررسی و نقد هر یک از رویکردهای مذکور با توجه به مفهوم‌هایی مثل عمق، دقت و کارآمدی، استفاده از روش‌شناسی چرخه‌ای مرکب با نگرش پس‌استنتاجی، که تلفیقی مخصوص از دو رویکرد پیش‌گفته است، پیشنهاد شده است که طرح آن در زیر نشان داده شده است. در رویکرد پیشنهادی تبیین شده است که از طرفی روش‌شناسی استفاده حداقلی از فلسفه گرچه عملی‌تر است ولی از دقت و ژرفای کافی برخوردار نیست و روش‌شناسی استفاده حداکثری از فلسفه نیز با وجود عمق و دقت کافی، در حد نظر باقی می‌ماند و به تربیت از دیدگاه ائمه (ع) که ماهیتی عملی دارد، ارتباط کافی پیدا نمی‌کند.

می‌توان بر مبنای طرح به دست آمده، برای مثال روش‌شناسی پژوهش‌ها در قلمرو فلسفه (چیستی، چرایی و چگونگی‌های کلی) تربیت از دیدگاه ائمه (ع) را تبیین کرد. در این نوع پژوهش‌ها می‌توان از این پرسش آغاز کرد که ضرورت و فلسفه وجودی ائمه اطهار (ع) در جامعه چیست؟ در پاسخ به این سوال نمی‌توان فقط به نظر ورزی کفایت کرد بلکه لازم است با نگرشی تاریخی درباره چگونگی نقش‌آفرینی ایشان در جامعه و تاریخ نیز پژوهش کرد. پس از

سومین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران
روش‌شناسی و روش‌های پژوهش در فلسفه تعلیم و تربیت

چنین تبیینی و همچنان با توجه به جنبه‌های نظری و عملی، می‌توان چيستی، ضرورت، هدف-ها و اصول تربیت از دیدگاه ائمه اطهار (ع) را نیز تبیین کرد.
واژگان کلیدی: روش‌شناسی استنتاج، دیدگاه تربیتی ائمه اطهار (ع)، تحلیل فرآیندهای، تحلیل تطبیقی.

منابع

- 1- باقری، خسرو (1389 الف). درآمدی بر فلسفه تربیت جمهوری اسلامی ایران؛ جلد اول؛ انتشارات علمی و فرهنگی.
- 2- باقری، خسرو (1389 ب). رویکردها و روش‌های پژوهش در فلسفه تعلیم و تربیت؛ پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- 3- باقری، خسرو (1388). نگاهی دوباره به تربیت اسلامی؛ جلد اول؛ انتشارات مدرسه.
- 4- بهشتی، سعید (1386). فلسفه تعلیم و تربیت در جهان غرب؛ انتشارات اطلاعات.
- 5- شریعتمداری، علی (1377). تعلیم و تربیت اسلامی؛ انتشارات امیر کبیر.
- 6- صادق زاده، علیرضا؛ و همکاران (1389). فلسفه تربیت در جمهوری اسلامی از بنیان نظری تحول راهبردی در نظام تربیت رسمی و عمومی؛ ویرایش دوازدهم (گزارش پژوهشی)
- 7- علم الهدی، جمیله (1386). فلسفه تعلیم و تربیت رسمی از دیدگاه اسلام (گزارش پژوهشی).
- 8- علم الهدی، جمیله (1388). نظریه اسلامی تعلیم و تربیت، دانشگاه امام صادق (ع).